

EGY 14. SZÁZADI TEMESVÁRI BÍRÓ: POSZTÓS MIHÁLY

A 14–15. században Temesvár volt az egyik legjelentősebb városa annak a vidéknek, amelyet az Alföld délkeleti része, a Maros, a Tisza, valamint a Duna, továbbá a történelmi Erdély határolt. Ezt a területet az oszmán törökök 1716–1718 között lezajlott kiűzését követően Temesi bánság (*banatus Temesiensis*, *Temescher Banat*) néven határőrvidékké szervezte a bécsi udvar. A szóban forgó régiót a 18. század elejétől – német nyelvi elnevezéséből adódóan – Bánátnak is nevezték.¹ Az újkori Bánát „fővárosának” tekintett Temesvár középkori elődje a 18. század elejéig a Temes egyik ágának számító és a középkorban ugyancsak Temesnek nevezett mai Béga folyó árterében alakult ki. A középkori Temesvár az önálló Magyar Királyság bukását megelőző időszakban, vagyis 1526 előtt, Temes megye székhelye volt.

Temes megye létrejöttének időpontjáról különböző nézeteket vallanak a kutatók.² A Magyarország vármegyéi és városai sorozatban Temes megye és Temesvár város történetét feldolgozó Szentkláray Jenő apátkanonok, valamint a későbbi kutatók közül Györffy György azt a álláspontot képviselte, hogy Temes megye eredete Szent István uralkodásának idejére megy vissza.³ Ezzel szemben mások, többek között Pauler Gyula, Székely György és Kristó Gyula a megye 12. századból való származtatása mellett törtek lándzsát. Ez utóbbi nézet valószínűbbnek látszik, amihez még azt is hozzátehetjük, hogy Temes a korábbi, nagy kiterjedésű Csanád megyéből szakadhatott ki.⁴ A temesi várispánság, illetve Temes megye 12. századi meglétét bizonyítja az 1177-ből származó

¹ BLAZOVICH LÁSZLÓ: Bánát. In: Korai magyar történelmi lexikon. (9–14. század). Főszerk.: KRISTÓ GYULA. Szerk.: ENGEL PÁL – MAKK FERENC. Bp. 1994. (továbbiakban: KMTL) 78.; Vö. továbbá ENGEL PÁL: Város és vidéke. *História* 14 (1992) 1. szám. 5–8.; SEBŐK FERENC: Temesvár. In: KMTL 669.

² KRISTÓ GYULA: A vármegyéik kialakulása Magyarországon. Bp. 1988. 463–465.; Uő: Temes megye és várispánság. In: KMTL 669.

³ SZENTKLÁRAY JENŐ: Temes vármegye története. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye. Bp. é.n. 331–429.; GYÖRFFY GYÖRGY: István király és műve. Bp. 1977. 209.

⁴ KRISTÓ GYULA: A vármegyéik kialakulása Magyarországon. i.m. 463–464., 593. 44–46. számú jegyzetek.

aradi összeírás. Ez a ritkaságszámba menő, könyvalakban kiállított oklevél, amelyet III. Béla király adott ki, autográf formában sajnos nem maradt fenn. Eredeti szövegét Borsa Iván rekonstruálta hét különböző, későközépkori átírásból.⁵ III. Béla király fentebb hivatkozott privilégiuma, amely az aradi társaskáptalan kiváltságainak felsorolása mellett a prépostság birtokait is összeírta, két, a temesi várhoz tartozó faluról tesz említést.⁶ Az első temesi ispán, Pongrác pedig egy 1177 körül szintén III. Béla által kiadott oklevélben szerepel.⁷ Magát a várat azonban csak jóval később, 1212-ben említi oklevél. Ebből megtudjuk, hogy II. András király az őt hűségesen szolgáló Sebis ispánnak adományozta többek között a temesi vártól kivett Galád [Gyad] nevű négy ekealja földet.⁸

Temesvár városával egy 12. század közepe táján keletkezett forrásban találkozunk először. Idrísi szicíliai arab földrajzíró, aki az 1150 és 1153 között Magyarországon személyesen is megfordult Abu-Hámid al Garnátival ellentétben valószínűleg olasz kereskedőktől szerzett közvetett információk alapján készítette el II. Roger szicíliai uralkodó tevékeny közreműködésével a maga beszámolóját Magyarországról, a következőképpen emlékezik meg Temesvárról: Csongrád városától „ugyancsak a folyó mentén haladva, T.n.y.s.b.r. (= Temesvár) városáig négy napi járóföld, azaz százhusz mérföld a távolság. T.n.y.s.b.r. (= Temesvár) szép város, sok gazdagsággal, a T.y.s.yā (= Tisza) folyótól délre.”⁹

A fenti áttekintésből világosan kiderül: Temesvár városának és várának 1552-ben, a város török kézre kerülésével záruló középkori történetét lényegében a 12. század közepétől követhetjük nyomon az írott kútfők segítségével. A rendelkezésre álló írott forrásanyag „természete” és időbeli megoszlása azonban messze nem minősíthető ideálisnak. A 14. század elején, főleg 1315 és 1323 között, amikor is Temesvárot található a királyi udvar, ugrásszerűen megnőtt a Temesvárt említő oklevelek száma. A probléma azonban az, hogy ezeknek az okleveleknek a döntő többsége semmi érdemi információt nem közöl magáról a városról, hiszen bennük Temesvár csupán keltezési helyként szerepel.

⁵ BORSZA IVÁN: III. Béla 1177. évi könyvalakú privilégiuma az aradi káptalan számára. Levéltári Közlemények 33 (1962) 2. szám 205–218., különösen a 212–217. oldalak; Uő.: aradi összeírás. In: KMTL 54.

⁶ BORSZA IVÁN: III. Béla 1177. évi könyvalakú privilégiuma az aradi káptalan számára. i.m. 213. Az említett falvak (várterületek): *villa Sep Demesiensis castri* és *villa Viman Demesiensis castri*.

⁷ WENZEL GUSZTÁV: Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I. Pest 1860. 69.

⁸ Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez. Másolta és gyűjtötte. PESTY FRIGYES. A Magyar Tudományos Akadémia Tört. Bizottsága rendeletéből sajtó alá rendezte ORTVAY TIVADAR. I. 1183–1430. Pozsony 1896. Temesvármegye és Temesvárváros története IV. (továbbiakban: Temes) 1–2.

⁹ ELTER ISTVÁN: Magyarország Idrísi földrajzi művében (1154). Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica. 82 (1985) 53–63., az idézetre I. a 61. oldalt.

Az 1396-ban elszenvedett nikápolyi vereség után Temesvárt és környékét egyre jobban fenyegették a török betörések. A hatékony védelem megszervezésében komoly feladat hárult a mindenkori temesi ispánra, akinek hatalma ettől kezdve jelentősen megnőtt. Különösen Ozorai Pipó (Filippo Scolari) és Kinizsi Pál temesi ispánok játszottak figyelemre méltó szerepet az ország déli részének védelmében, no meg Hunyadi János erdélyi vajda, aki 1441 és 1456 között Temesvárott tartotta egyik székhelyét.¹⁰

A törökellenes támadó- és védekező harcok megindulása, a déli végvárrendszer kiépítése és fenntartása, továbbá az egyre aktívabbá váló balkáni politika szintén azt eredményezte, hogy újfent megnövekedett a kiváló stratégiai fekvésű Temesvárra vonatkozó írott források száma. Ez a forrásanyag azután az 1552 nyaratól kiépülő török hódoltság idején, valamint a vár és a város 1716-ban bekövetkezett visszafoglalásakor – nem beszélve a természeti katasztrófák és tűzvészek okozta károkról – igen nagy pusztulást szenvedett. A fentiek ismeretében azonban korántsem meglepő, hogy a középkori Temesvárról tudósító, napjainkig megőrződött írott kútfők tekintélyes hányada a 14. század vége és az 1552 közé eső időszakból származik, és valamilyen formában a törökellenes küzdelmekkel kapcsolatos.

A középkori Temesvár történetének tanulmányozását lehetővé tevő írott kútfők egy másik, számra nézve ugyancsak jelentős csoportja a város egyházi viszonyairól tájékoztat. A csanádi püspökségen keresztül a bács-kalocsai érsekség alá tartozó Temesvárról a régió két kiemelkedő fontosságú hiteles helyének, a Szent György oltalma alatt álló csanádi székes-, valamint a Szent Márton védelmét élvező aradi társaskáptalannak a kiadványai őriztek meg fontos információkat. Sajnos a legkorábbi időszakról a káptalani oklevelek is hallgatnak, hiszen az említett egyházi intézmények csak a 13. század első harmada, közepe tájától folytattak hiteleshelyi tevékenységet.¹¹ Arról sem szabad megfeledkeznünk továbbá, hogy számos egyházi jellegű ügyről csak a vatikáni levéltár iratanyaga tájékoztat. Ez részben abból adódik, hogy bizonyos problémákkal

¹⁰ ENGEL PÁL: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437). *Értekezések a történeti tudományok köréből.* Új sorozat 83. Bp. 1977. 161., 186–187.; Uő.: Ozorai Pipo. In: VADAS FERENC (szerk.): Ozorai Pipó emlékezete. Szekszárd, 1987. 53–88.; IOAN HAJEGAN: Das mittelalterliche Schloss von Temesvár und die von Filippo Scolari im Banat gebauten oder renovierten Schlösser. In: JUAN CABELLO (szerk.): Várac a későközépkorban. *Castrum Bene* 2/1990. 268–275.; TEKE ZSUZSA: Hunyadi János és kora. Bp. 1980.

¹¹ A csanádi székeskáptalanra l. JUHÁSZ KÁLMÁN: A csanádi székeskáptalan a középkorban (1030–1552). Makó, 1941.; Az aradi társaskáptalanra l. MÁRKI SÁNDOR: Arad vármegye és Arad szabad királyi város története. Arad 1892. (JANCSÓ BENEDEK (szerk.): Arad vármegye és Arad szabad királyi város monográfiája II/1.) 75., 168–171., 368–369.; JUHÁSZ KÁLMÁN: Az aradi káptalan (1135–1552). *Történeti áttekintés. Századok* 123 (1989/1948). 494–505., Uő.: Egy dél-alföldi hiteleshely kiadványai. Aradi regeszták. Gyula, 1962. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai. 31–32. (továbbiakban: Aradi regeszták).

eleve a pápai kúriához kellett fordulni, illetve bizonyos ügyek intézése eredendően a pápai legátusok személyéhez kötődött, másrészt pedig abból hogy az egyházi ügyekben idehaza kiállított iratok tekintélyes része ugyan a történelem viharai során megsemmisült, ám a pápai adminisztráció jóvoltából emléküik mégis megőrződött.

Az írott kútfőket illetően a legnagyobb gondot tehát az okozza, hogy magáról a városról, annak szerkezetéről, topográfiájáról, igazgatásáról, jogi helyzetéről, lakóinak nevééről, számáról, foglalkozásáról gyakorlatilag alig tudunk valamit. Ezért is bír különös jelentőséggel az a néhány 14. század végi, illetőleg 15. század eleji oklevél, amely Temesvár legmagasabb közjogi méltóságáról, a bíróról (*iudex*) tesz említést.

Az eddig átnézett, jobbára kiadott forrásanyag alapján azt sajnos nem tudjuk megmondani, hogy Temesvár valószínűleg első név szerint ismert bírója, Posztónak mondott Mihály (*Mychael dictus Poztos*) pontosan mikor viselte a városbírói tisztséget, mert az oklevelek a hivatalviselés idejéről nem tesznek említést. Első pillantásra az egyetlen „kézzelfogható” információt az aradi káptalan 1390. március 7-én kiállított oklevele tartalmazza, amely Posztós Mihályt Temesvár *egykori* bírójának nevezi (*Mychael olim Iudex de Themesuar*), vagyis az 1390. évet *terminus ante quem*-ként kell kezelnünk. Ezen a ponton szükségesnek tűnik megadni, hogy vizsgálódásaink során milyen kútfőkre támaszkodtunk. Mivel a hivatkozott oklevelek egy része eredeti formában nem őrződött meg, hanem csak későbbi tartalmi, illetve szó szerinti átírásban ismert, ezért ehelyütt praktikusabbnak tűnik az időrendi sorrendben való áttekintés. Felsorolásunk az oklevelek keletkezésének időpontját és kiadóját tartalmazza.

1. 1390. január 25.: Mária királynő.¹²
2. 1390. január 28.: Zsigmond király.¹³
3. 1390. február 5.: Losonci László erdélyi vajda¹⁴
4. 1390. március 7.: az aradi káptalan.¹⁵
5. 1390. március 8.: az aradi káptalan.¹⁶

¹² Temes 186–187. Az aradi káptalan 1390. március 7-ei okleveléből. Regesztáját I. Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította MÁLYUSZ ELEMÉR. I–II. Bp. 1951–1958. (továbbiakban: Zsigmondkori oklt.) I. 1332. sz.

¹³ Temes 185–186., 320–321. Az aradi káptalan 1390. március 7-ei okleveléből. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. I. 1337. sz. Francia nyelvű regesztáját I. Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum. Curante EMERICO LUKINICH et adiuvante LADISLAO GÁLDI ed.: ANTONIUS FEKETE NAGY et LADISLAUS MAKKAI. Bp. 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale 29. (továbbiakban: Doc. Val.) 370.

¹⁴ Temes 187–188. Az aradi káptalan 1390. március 7-ei okleveléből. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. I. 1351. sz. Francia nyelvű regesztáját I. Doc. Val. 370.

¹⁵ Temes 185–188. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. I. 1387. sz.; Aradi regeszták 110. sz.

¹⁶ Temes 320–322. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. I. 1391. sz.

6. 1390. szeptember 21.: Zsigmond király.¹⁷
7. 1390. október 28.: Benczenci Miklós hátszegi várnagy.¹⁸
8. 1390. október 31.: az aradi káptalan.¹⁹
9. 1398. október 30.: a hátszegi esküdtek, hospesek, románok.²⁰
10. 1402. január 21.: Zsigmond király.²¹
11. 1402. április 10.: Csáki Miklós és Marcali Miklós erdélyi vajdák.²²

A vizsgálat alá vont valamennyi oklevél Posztós Mihálynak és testvérének, Jakabnak a hátszegi területben (Hunyad megye) fekvő Kis- és Nagypala birtokok tulajdonjoga miatt folytatott pereskedéséről tájékoztat. Számunkra most elsősorban Posztós Mihály személye a fontos, ezért nem tekintjük feladatunknak a birtokper egészének rekonstruálását. Ez további kutatások feladata lehet.

Miként említettük, az egyik legfontosabb kérdésben, Posztós Mihály hivatalviselésének kérdésében számos nehézséggel kell szembenéznünk. A probléma részben abból adódik, hogy az oklevelek információi alapján nem állapítható meg, mely években töltötte be a bírói hivatalt Posztós Mihály. Ugyanakkor arra is fel kell hívunk a figyelmet, hogy az oklevelek szóhasználata látszólag következetlen. Erre legszemléletesebb példaként az aradi káptalan 1390. március 7-én kelt oklevelét hozhatjuk fel. Ebben a diplomában az aradi káptalan *szó szerint (de verbo ad verbum)* három korábbi oklevelet írt át: Mária királynő 1390. január 25-én, Zsigmond király 1390. január 28-án, valamint Losonci László erdélyi vajda 1390. február 5-én kelt oklevelét. A vizsgálat alá vont négy oklevél közül mindössze egy, a keretül szolgáló aradi káptalani kiadvány használja csak a bíró (iudex) megjelölést – mégpedig az *olim* szócskával megtoldva – Posztós Mihállal kapcsolatosan. A többi egyszerűen csak temesvári polgárnak (*civis de Themeswar*) nevezi őt. Néhány hónappal később, október 28-án Benczenci Miklós hátszegi várnagy az általa kiadott oklevélben ugyancsak bíróként (*judex de Themeswar*) említi Posztós Mihályt. Az aradi káptalan 1390. október 31-én egy újabb oklevelet adott ki, amelyben beszámolt arról, hogy Zsigmond király ugyanezen év szeptember 21-én kelt parancsának megfelelően meghatározta Kis- és Nagypala birtokokat. A káptalani kiadvány, amely Zsigmond király parancslevelét szó szerinti átírásban tartalmazza, a királyi oklevéllel együtt Posztós Mihályt temesvári bírónak (*judex de Themessuar*)

¹⁷ Temes 188–189., 196–197. Az aradi káptalan 1390. október 31-ei okleveléből. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. I. 1662. sz.; Aradi regeszták 112. sz.

¹⁸ Temes 195. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. I. 1662. sz. Francia nyelvű regesztáját I. Doc. Val. 399.

¹⁹ Temes 196–198. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. I. 1716. sz.; Aradi regeszták 115. sz. Francia nyelvű regesztáját I. Doc. Val. 399.

²⁰ Temes 319–320. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. I. 5545. sz.

²¹ Temes 318–319. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. II/1. 1408. sz.

²² Temes 318–322. Regesztáját I. Zsigmondkori oklt. II/1. 1560. sz.

nevezi. Igencsak elgondolkodtató, hogy tizenkét évvel később, 1402-ben Zsigmond király január 21-én, valamint Marcali Miklós és Csáki Miklós erdélyi vajdák április 10-én kiadott oklevele szintén bírónak (*judex civitatis nostre Themesuar; judex de Themesuar*) minősíti Posztós Mihályt.

A fentiek alapján egyáltalán nem kizárt, hogy Posztós Mihály valamikor 1390 márciusát megelőzően már viselte a bírói tisztséget Temesvárott, s ugyanezen év tavaszán ismét őt választották meg a polgárok a város első számú vezetőjévé. Ismeretes ugyanis, hogy a magyarországi városokban általában Szent György napján (április 24-én) tartották a bíróválasztásokat.²³ Ez magyarázatot adhatna arra a körülményre, hogy miért nevezik Posztós Mihályt az oklevelek 1390 őszén ismét bírónak. E tekintetben az 1402-ből származó oklevelek tudósítása jelent problémát. Annak ellenére, hogy számos magyarországi városban történt kísérlet a bírói tisztség élethosszig tartó kisajátítására,²⁴ a nem teljes jogú királyi városnak számító Temesvár esetében nehezen tűnik elképzelhetőnek, hogy a 14–15. század fordulóján valaki több mint egy évtizedig megszakítás nélkül üljön a bírói széken. Azt a lehetőséget persze nem zárhatjuk ki, hogy Posztós Mihályt 1390 után harmadszor is megválasztották bírónak.

Posztós Mihály mindenesetre tehetős ember volt. Neve egyértelműen erre enged következtetni. A név Posztós tagja, amely még nem tekinthető teljesen megszilárdult családnévnek, arra utal ugyanis, hogy viselője eredendően vagy posztókészítő mesterember, vagy posztókereskedő volt.²⁵ Posztós Mihály neve és személye egy további problémakörre hívja fel a figyelmet. Arra nevezetesen, hogy milyen foglalkozási ágakkal találkozhatunk a középkori Temesvárott. Bácskai Vera, a 15. századi mezővárosi fejlődés kiváló ismerője, meggyőzően mutatott rá arra, hogy a szövőipar a magyarországi városokban és mezővárosokban általában jelentéktelen maradt. Egyúttal arra is utalt, hogy a 14. század végén, a 15. század elején még a mezővárosokban is számottevőbb szerepet játszott az említett iparág, mint a 15. század végén. A hanyatlást a nagy mennyiségű külföldi termék beáramlása okozta. Bácskai Vera ezen megállapításaival magunk is egyetértünk, de a Temesvárra vonatkozó nézetét már nem tudjuk elfogadni. Bácskai Vera ugyanis azt írta, hogy „jelentős lehetett Temesvár szövőipara is, legalább is ezt sejteti Zsigmond 1415-ben kelt oklevele, mely megerősíti Szeben, Kolozsvár,

²³ HAJNIK IMRE: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt. Bp. 1899. 85–86. Vö. példának okáért Alsözéged esetével. REIZNER JÁNOS: Szeged története IV. Szeged 1900. 24–25.

²⁴ SZÜCS JENŐ: Városok és kézművesség a 15. századi Magyarországon. Bp. 1955. Passim.; GRANASZTÓI GYÖRGY: A középkori magyar város. Bp. 1980. 123–133.

²⁵ Vö. SZAMOTA ISTVÁN – ZOLNAI GYULA: Magyar oklevél-szótár. Bp. 1902–1906. 784–785.; KÁZMÉR MIKLÓS: Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század. Bp. 1993. 871. KÁZMÉR MIKLÓS szótára a Posztós név alatt – igaz, CSÁNKI DEZSŐ történeti földrajzi munkája alapján – első adatként az általunk vizsgált Posztós Mihályt említi.

Beszterce, Fehérvár és Torda polgárainak azon kiváltságát, hogy piacukon idegen kereskedők csak nagyban árusíthatják posztójukat. E kiváltságokat azonban egyes idegen kereskedők, jelesen a temesváriak is megsértették. Ezért inti őket, s főleg a temesváriakat, hogy az említett városok kiváltságait tartsák tiszteletben.”²⁶ Magunk egy korábbi munkánkban²⁷ szintén hivatkoztunk Zsigmond említett oklevelére, s addig a pontig érvelésünk is egybevág Bácskai Veráéval, hogy Temesvár az erdélyi szász városok számára komoly vetélytársat jelentett. Magunk azonban úgy véljük, hogy a temesváriak elsősorban nem posztókészítéssel, hanem posztókereskedelemmel foglalkoztak.

Ezek után tekintsük át, mi az, amit teljes bizonyossággal tudunk Posztós Mihályról. Családi kapcsolatairól annyit árulnak el az oklevelek, hogy apját Benedeknek hívták, s legalább egy testvére volt, aki a Jakab nevet viselte. A birtokper során Posztós Mihály mindig együtt szerepelt testvérével, Jakabbal. A per kiváltó oka a Hátszegi kerületben fekvő Kis- és Nagypala birtokok voltak, amelyeket Mihálynak I. (Nagy) Lajos király adományozott egy közelebbiről meg nem határozható időpontban.²⁸ A Hunyad megyében található Hátszegi-medence történeti és földrajzi szempontból Erdély egyik igen érdekes mikrovidéke. A szűkebb értelemben vett hátszegi területet, amelynek névadója az itt emelkedő azonos nevű vár volt, délről a Retyezát hatalmas tömbje, keletről a Surján hegység, északról a Vajdahunyad és Déva közt húzódó dombvidék, nyugatról pedig a Pljana Ruzska hegység határolja. A hátszegi kerület (*districtus de Hathzag*), amelyet olykor megyének (*comitatus*) is neveztek, Erdély délnyugati részének hozzávetőleg 1300 km²-nyi területét foglalta magába. Ezen a vidéken már a 13. századtól jelentős számú román népesség telepedett le, amely a kenézség intézménye nyújtotta jogi- és gazdasági keretek között élt. A kenézek, illetve azok utódai közül később többen, elsősorban a 14–15. századi törökellenes harcokban tanúsított hősiességek helytállásuk elismeréseként, az országos nemesség sorába emelkedtek.²⁹ Az egyik ilyen

²⁶ BÁCSKAI VERA: Magyar mezővárosok a XV. században. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat. 37. Bp. 1965. 46–47.

²⁷ PETROVICIS ISTVÁN: Temesvár és Nagyszeben. Megjegyzések egy oklevéltöredék kapcsán. In: KOSZTA LÁSZLÓ (szerk.): Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szeged, 1995. 407.

²⁸ Temes 185–188.

²⁹ A hátszegi kerületre és a románság itteni megtelepedésére I. SÓLYOM FEKETE FERENC: A magyarság és az oláh incolatus Hunyadban. A Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve. I–XXII. Bp.–Déva. 1882–1913. (továbbiakban: HMTRT) I. 1882. 52–78., Uő.: Vázlatok az oláh kenézi intézmény története – s ismeretéhez. HMTRT II. 1884. 14–37.; CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. V. Bp. 1913. (továbbiakban: CSÁNKI V.) 1–249., különösen a 36–41., 45–46., 121., 189–194. oldalak.; GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. III. Bp. 1987. 277–301.; A román szakirodalomban a Hátszegi-medence középkori történetéről a legátfogóbb és legszínvonalasabb munka: RADU POPA: La începuturile evoluției mediu Romănesc. Țara Hațegului. București, 1988. Kis- és Nagypalára, valamint Posztós Mihályra vonatkozó megállapításai a 109–110. és a 202.

nevezetes család a malomvízi Kendefiek családja volt, amely 1424-ben előbb zálogba vette, majd 1430-ban megvásárolta a szóban forgó Kis- és Nagypala birtokokat Posztós Mihály fiától, Benedektől.³⁰

Posztós Mihály az 1390-ben keletkezett oklevelek tanúsága szerint a hátszegi kerületben élő románokkal keveredett birtokvitába. A problémát többek között az okozta, hogy bizonyos románok, akik közül név szerint Thatult, valamint Palai Bodo fiait, Bálint királyi ajtónállómestert és testvérét, Dant ismerjük, kétségbe vonták Posztós Mihály és Jakab Kis- és Nagypala birtokokra vonatkozó tulajdonjogát. Palai Bálint és Dan azt állították, hogy az említett birtokokat nagyapjaik (philes et Stephanus aui videlicet et predecessores ipsorum valentini et daan filiorum Boda) kezdték betelepíteni, s az említett birtokok a kenézség jogán őket illetik.³¹ A helyzetet bonyolította, hogy Posztós Mihály temesvári háza 1385. augusztus 15-én (*in festo assumptionis beate Marie virginis, cuius nunc quinta advenerit reulucio annualis*) egy tűzvész során leégett, s Mihálynak a Pala nevű birtokokra vonatkozó, I. Lajos király által kiadott birtoklevele megsemmisült. Posztós Mihály ezért felkereste Mária királynőt, majd Zsigmond királyt, akik Losonci László erdélyi vajda tanúságtétele alapján új adomány (*nove donationis titulo*) címén neki és testvérének, Jakabnak adták a szóban forgó birtokokat. Erről Mária királynő 1390. január 25-én, Zsigmond pedig 1390. január 28-án adott ki oklevelet, amelyeket az aradi káptalan Posztós Mihály kérésére ugyanezen év március 7-én szó szerint átirta.³² Ugyanez a kiadvány tartalmazza Losonci László erdélyi

oldalakon található. Popa felhasználja Maria Holban meglehetősen tendenciózus kutatási eredményeit is, aki szintén foglalkozott Posztós Mihály személyével. Vö.: MARIA HOLBAN: Din cronica relatiilor Româno-Ungare în secolele XIII – XIV. București 1981. 227–228., 244. Radu Popa munkásságának méltatására I. BENKŐ ELEK: Együttműködési lehetőségek magyar és román régészek között. Europa Annales. Balcanica-Danubiana-Carpathica. Az ELTE BTK Román Filológiai Tanszék kiadványa. Bp. 1995. 2/B. 315–317.; A hátszegi kerület későközépkori váraira I. ADRIAN ANDREI RUSU: Die Burgen des Hatzager Distrikts im 15 Jahrhundert. In: JUAN CABELLO (szerk.): Várak a későközépkorban. Castrum Bene. 2/1990. i.m. 258–267.; I. még BENKŐ ELEK: Hátszeg. KMTL 257.; A Kendefiekre I. SZABÓ KÁROLY: A Kendefiek a XIV. és XV-dik században. Századok 2 (1868) 22–43.; A románság erdélyi meglepedésével kapcsolatos források zömét I. Doc. Val. Ezekre az oklevelekre támaszkodva írta meg FEKETE NAGY ANTAL A románság meglepedése a középkorban című tanulmányát. In: MÁLYUSZ ELEMÉR (szerk.): Erdély és népei. Bp. 1941. 106–118.

³⁰ CSÁNKI V. 190.; BARABÁS SAMU (szerk.): A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. Codex diplomaticus sacri Romani imperii comitum familiae Teleki de Szék. I–II. Bp. 1895. I. 530–531., II. 1–2.

³¹ Temes 318–323.

³² Temes 185–188. Az új adományról (*nova donatio*) feltétlen meg kell említenünk, hogy alkalmazására leginkább akkor került sor, ha a birtokos eredendően nem rendelkezett a szükséges bizonyító erejű oklevelekkel, vagy azok esetleg később megsemmisültek, s a birtokos ebből fakadóan nem tudta igazolni a ténylegesen a kezén levő birtokokhoz fűződő jogát. Vö. GERICS JÓZSEF–LADÁNYI ERZSÉBET: Az „új” adomány jogintézménye a 13. századi magyar oklevelés gyakorlatban. Levéltári Szemle 36 (1986) 1. 21–30., ZSOLDOS ATTILA: Új adomány. KMTL 697.

vajda 1390. február 5-én kelt oklevelét is, amelyben a vajda arról tudósít, hogy Posztós Mihályt bevezette Kis- és Nagypala birtokába. Kis- és Nagypala ugyan nem tartozott a hátszegi kerületben a legjelentősebb birtokok közé, tulajdonjogukért mégis hosszantartó pereskedés robbant ki. A hátszegi románok és a temesvári Posztós család tagjai közötti birtokviszály 1402-ben Csáki Miklós és Marcali Miklós erdélyi vajdák ítéletével az utóbbiak javára dőlt el.³³

Összegzésül megállapíthatjuk: a vizsgált oklevelekben szereplő Posztós Mihály tekinthető minden bizonnyal a középkori Temesvár első név szerint ismert bírójának. S bár családi kapcsolatairól és birtokügyeiről maradtak fenn információk az írott kútfőkben, bírói tevékenységéről semmi érdemlegeset nem tudunk.³⁴

³³ Temes 318–323.

³⁴ Az összehasonlítás kedvéért jegyezzük meg, hogy a szomszédos Szeged esetében az első név szerint ismert bírót, Miklós fia Pétert 1368-ban említi oklevél (*Petrus filius Nicolai iudex de Zegedino*). Országos Levéltár Mohács előtti gyűjtemény (O.L. Dl.) 60 328. Kiadása: ÉRSZEGI GÉZA: Adatok Szeged középkori történetéhez. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből. VI. Szeged, 1982. 14–15.

István Petrovics

A 14TH CENTURY MAYOR IN TEMESVÁR: MICHAEL POSZTÓS

The author makes efforts in order to call the attention, on the basis of a dozen of different charters issued at the turn of the 14th and 15th centuries, to the person of Michael Posztós, who was with all probability the first mayor (iudex) of the medieval city of Temesvár whose name has come down to posterity.